

Schyssthet – ett nytt politiskt mantra

av Bengt-Åke Wennberg

Lyssna på debatten! Vad är det för grundton som hörs? Jo, en önskan om schyssthet.

Det är oschysst – även om domstolarna genom avskrivningarna får mindre att göra – att brott inte beivras och rattfulla inte får något straff. Det är oschysst – även om det är förklarligt – att bankerna inte sänker bolåneräntorna. Det är oschysst – även om det är lagligt – att entreprenörer i kommunal regi skor sig på allmänhetens bekostnad. Det är oschysst – även om det står i avtalet – att försäkringsbolag inte betalar ut ersättning till de som drabbas. Det är oschysst – även om alla andra på samma nivå får lika mycket – att vd:ar, politiker och vissa tjänstemän får så hög lön som man får. Frågan om schyssthet har blivit en politisk fråga.

Vad är detta? Ur folkets djup tycks det växa det fram helt nya politiska signaler som vi måste lära oss att höra och tolka. Frågan är allvarlig. När tilliten tar slut kan man inte komma till tals – säger professorn i stats-

kunskap i Göteborg, Bo Rothstein. Om signalerna på vad människor uppfattar som oschysst inte fångas upp riskerar samhället att bli oregerligt.

Samhället tycks numera vara så ordnat att oschysstheten skyddas. Oschysstheten verkar till och med beundras och uppmuntras. Av GP ([den 17 februari 2012](#)) framgår att den rättsliga hanteringen av den så kallade muthärvan i Göteborg har gått i stå. Att det som skett är oschysst tycks de flesta vara överens om. Men de berörda kan trots detta slippa undan och till och med hävda att man gjort rätt. Man har bara följt samhällets spelregler. Men det är just detta som är problemet.

Jag skall ta ett aktuellt och övertydligt exempel. Konkurrens skall ge oss låga priser. Men trots att det finns en fungerande konkurrens mellan bankerna så slår inte riksbankens räntesänkningar igenom på utlåningsräntan. Bankerna håller masken och konstaterar att de gjort rätt. Staten skulle visserligen kunna dämpa glädjeyran genom att påverka Nordea att sänka sina marginaler för att därigenom skärpa konkurrensen. Men det vill man inte.

Regeringen hävdar till och med att detta inte går. De säger sig vilja skydda konkurrensen genom att inte lägga sig i. Det skall vara "fri" konkurrens. Fri betyder i detta fall att varje bank fritt skall få göra som de vill – alltså sabotera regeringens försök att stimulera ekonomin och pungslå oss medborgare. Det mesta som sägs i frågan är därför obegripligt för den enskilde medborgaren. Det är bara att se glad ut och betala.

Men medborgarna kan inte undgå att se vad som händer. De inser förstås att "fri konkurrens" och avregleringar inte längre betyder priskonkurrens och därmed lägre priser. Fri konkurrens kan istället i många fall innebära att priserna hålls uppe på en nivå som gör att "marknaden" tjänar pengar och att de fattiga därmed får lida. I dag har vi många års praktisk erfarenhet av att fri konkurrens inte alltid är en välsignelse. Det hade man inte då ideologin om konkurrens växte fram.

Alliansen håller dock fast vid denna föreställning trots att den inte stämmer med dagens verklighet. Deras ideologiska argument förlorar därmed sin trovärdighet. Har jag rätt i tanken att "schyssthet", istället för våra gamla kända ideologier, är dagens politiska mantra kommer därför partiernas låsning vid förlegade modeller att medföra en politisk ökenvandring. Allt mer av det som händer kommer att kunna karaktäriseras

som oschysst av någon och mot någon utan att politikerna kan försvara sig.

Problemet är förstås att vad som uppfattas som oschysst och vad som uppfattas som schysst inte kan fastställas av någon auktoritet eller överhet. Schysst och oschysst kan inte heller räknas ut med tabeller och formler eller definieras av några "vise män". Vad människor i vår tid uppfattar som schysst respektive oschysst är en sant politisk fråga. Den är förankrad i folkdjupet. För att den skall komma till sin rätt måste folkets uppfattning lyftas fram. För detta krävs en politisk process.

Statsvetaren James S Fishkin har i en nyutkommen bok "När folket talar" visat att den typ av uppfattningar som representeras av vad som är schysst, respektive oschysst, är så sofistikerade att de inte kan fångas upp med enkla opinionsundersökningar, intervjuer eller uttalanden på internet. Fishkin drar denna slutsats efter att ha återskapat en typ av demokratiska samtal som tillämpades i gamla Aten.

I Fishkins design ingår att han först vänder sig till de tilltänkta deltagarna med traditionella frågeformulär, intervjuer och andra metoder för att kunna fastställa deras uppfattning i en viss fråga. Därefter återskapar Fishkin den demokratiska diskussionen. I denna får deltagarna först lyssna på de olika åsikter som finns i frågan och därmed försöka fånga problematiken. De får därefter samtala och utbyta tankar. Efter samtalet tillfrågas de återigen enskilt om vad de tycker.

Resultatet är inte överraskande. Före samtalet var deltagarnas ställningstaganden ytliga och populistiska. De bestod ofta av förenklade och ofta orealistiska lösningar. Man upprepade gärna tanklöst vad andra tyckte. Efter diskussionen har deltagarna har fångat den djupare innebörden i frågan. De uppvisar då en betydligt större mognad och "känsla" för problemställningen. Det viktiga är emellertid inte att uppfattningarna förändras. Det viktiga är att samtalet som sådant har skapat något nytt som inte fanns tidigare. Dessa "nya" uppfattningar var en konsekvens av samtalet som sådant.

De gjorde det möjligt för beslutsfattare och andra att få en större förståelse för vad som skulle kunna vara politiskt möjligt att genomföra och vad man skulle kunna få allmän accept för. Fishkins försök visar att man, istället för att bygga sina beslut på lösryckta och ytliga uppfattningar och

lösningar och lita till opinionsundersökningar, genom demokratiska samtal kan få ett rikare underlag som påvisar nya tänkbara åtgärder som både är rimliga och möjliga – även för de som inte var med i samtalet.

Fishkins erfarenheter stämmer med våra. Vi har i alla våra uppdrag använt en liknande design. Vi har genom samtal samlat underlag för forskning, analyser och beslut. Vi har därvid förvånats över att våra samtal inte bara gör att den aktuella frågan blir bättre belyst. Det visar sig alltid i samtalen helt nya aspekter som gör det möjligt att på ett bättre sätt än i början förstå vad deltagarna skulle kunna acceptera som önskvärt, rimligt och möjligt att göra. Detta unika fenomen kallas av forskarna Frans de Waal och Michael Tomasello för "samtidig utveckling". Det uppstår i själva samtalet.

Ovanstående erfarenheter är naturligtvis inte nya. Fishkin har hämtat sin design från de gamla grekerna. Vi har hämtat vår från den svenska folk- och fackföreningsrörelsen så som den framgår av Olle Josephsons bok "Arbetarna tar ordet". Vad som är anmärkningsvärt är emellertid att principen verkar vara bortglömd av våra etablerade politiska och fackliga företrädare.

Minnet lever trots allt kvar i folkdjupet. Vi fick häromdagen i vår hand boken "Hopsnackat" av Frances Tuuloskorpi ([kan beställas på bokförlaget Vulkan](#)). Boken handlar om behovet av en folkrörelse på arbetsplatsen. Berättelserna i den visar hur chefer och arbetsgivare kan göras vanmäktiga om de inte förstår medarbetarnas krav på vad som är schysst och oschysst. Tänkvärt.

Referenser

<https://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/sv%C3%A5rt-att-utreda-mutbrott-1.696154>

Fishkin J S (2011): När folket talar. Göteborg: Daidalos

Tomasello M (2011): Därför samarbetar vi. Göteborg: Daidalos.

Tuulöskorpi F (2012): Hopsnackat. Ljudbok. Folkrörelselinjen.

<https://folkrörelselinjen.wordpress.com/bokserien/hopsnackat/ljudbok/>

de Waal F (2009): Empatins tidsålder. Stockholm: Karneval.